

СИСТЕМА ДИСКУРСИВНИХ АКТІВ У ІДІОДИСКУРСІ АМЕРИКАНСЬКОГО ПИСЬМЕННИКА Ф. С. ФІЦДЖЕРАЛЬДА

Стаття присвячена комплексному вивченню системи дискурсивних актів в ідіодискурсі Ф. С. Фіцджеральда в когнітивно-комунікативному аспекті. З цією метою проаналізовано головні види дискурсивних актів і визначено диференційні й інтегральні ознаки ієрархічно підпорядкованих їм видів. Значну увагу приділено виявленню преферентних для Ф. С. Фіцджеральда засобів їхньої вербальної упаковки, шляхів і способів їхнього синтаксичного аранжування, встановленню лінгвокогнітивної своєрідності ідіодискурсу письменника і його зв'язку з лінгвокультурними характеристиками американського суспільства ХХ ст.

Ключові слова: дискурсивний акт, мовленнєвий акт, ідіодискурс, вербальна упаковка, засоби прямої / непрямой номінації, структурно-синтаксична організація.

Ходос И.А. Система дискурсивных актов в идиодискурсе американского писателя Ф. С. Фицджеральда. Статья посвящена комплексному изучению дискурсивных актов в идиодискурсе Ф. С. Фицджеральда в когнитивно-коммуникативном аспекте. С этой целью проанализированы главные виды дискурсивных актов и определены дифференциальные и интегральные свойства иерархически подчиненных им видов. Особое внимание уделяется выявлению преферентных для Ф. С. Фицджеральда средств их вербальной упаковки, путей и способов их синтаксической аранжировки, установлению лингвокогнитивного своеобразия идиодискурса писателя и его связи с лингвокультурными характеристиками американского общества ХХ ст.

Ключевые слова: дискурсивный акт, речевой акт, идиодискурс, вербальная упаковка, средства прямой / косвенной номинации, структурно-синтаксическая организация.

Khodos I.O. The System of Discourse Acts in F. S. Fitzgerald's idiodiscourse. The article deals with the integrated study of discourse acts in F. S. Fitzgerald's idiodiscourse from the point of view of cognitive-communicative paradigm of knowledge. In accordance with this goal the main types of discourse acts are analyzed as well as the differential and integral characteristics of the hierarchically subordinate to them kinds are defined. The article concentrates on the ascertainment of F. S. Fitzgerald's preferable means of their verbal expression, ways and methods of their syntactic arrangement as well as of linguo-cognitive peculiarity of the author's idiodiscourse and its connections with linguo-cultural characteristics of American society in the XX century.

Key words: discourse act, speech act, idiodiscourse, speech expression, means of direct / indirect nomination, structural and syntactic structure.

Постановка проблеми та її значення. Сучасний стан мовознавства характеризується підвищеним інтересом науковців до проблем комунікації та дискурсивної поведінки її учасників. Новітній когнітивно-комунікативний ракурс розгляду мовних явищ, який передбачає їх вивчення з урахуванням когнітивного (Л.І. Белехова, О.Л. Бессонова, О.П. Воробйова, С.А. Жаботинська, О.С. Кубрякова, А.М. Приходько, О.О. Селіванова, Г.Г. Слишкін, І.С. Шевченко, G. Lakoff, R. Langacker, H. Schmidt) і прагматичного аспектів (Н.Д. Арутюнова, А. Вежбицька, В.Г. Гак, Г.Г. Почепцов, І.П. Сусов, J. Meibauer, J. Searle, A. Tsui), є діючим інструментом для вирішення численних проблем сучасної лінгвістики, серед яких не останнє місце посідають питання, пов'язані з дискурсивними актами (ДА).

Залучення ідіодискурсу Ф. С. Фіцджеральда до широкого лінгвокультурного контексту з метою з'ясування преферентних для нього засобів вербальної упаковки, шляхів і способів синтаксичного аранжування ДА, становить собою новий ракурс цієї проблеми, який може посприяти не тільки подальшому усвідомленню принципів, прийомів і технік індивідуально-авторського мовлення, але й встановленню специфіки комунікативної культури англомовного суспільства першої половини ХХ ст. та осмисленню його впливу на американську літературну традицію.

Мета цієї роботи якраз і полягає у з'ясуванні своєрідності системи ДА у ідіодискурсі С. Фіцджеральда з урахуванням когнітивних і прагматичних аспектів. Її досягнення передбачає розв'язання таких завдань: 1) виокремити й описати основні типи й види ДА; 2) схарактеризувати своєрідність вербальних засобів конституювання ДА у ідіодискурсі С. Фіцджеральда; 3) розкрити особливості їхньої структурно-синтаксичної організації.

Об'єктом дослідження є ідіодискурс Ф. С. Фіцджеральда, а **предметом** – семантичні, структурні й прагматичні особливості системи ДА у ньому.

Дискурсивний акт є такою одиницею мовленнєвої діяльності, що становить будь-який

комунікативний акт будь-якої іллокутивної сили і будь-якої структури, що актуалізується в інтеракції та має на меті виразити своє ставлення до пропозиційного змісту репліки свого комунікативного партнера з метою здійснити на нього епістемічний, персуазивний або сугестивний вплив [Павленко 2011, с. 7].

Серед ДА виокремлюють оферативи, конформативи / нонконформативи, акузативи, апологетиви і дидактиви, в рамках яких існують ієрархічно підпорядковані їм види [Приходько 2010, с. 5].

Оферативні ДА (прохання, вимога, пропозиція й умовляння) представляють собою ініціальні мовленнєві дії, які використовуються мовцем у режимі кооперативного спілкування з метою спонукання комунікативного партнера до певної дії з користю для нього і для самого себе [Приходько 2010, с.5]. Їхньою істотною ознакою є те, що вони стимулюють безпосередню реакцію адресата – прийняття або відхилення запропонованої послуги та виступають, таким чином, ініціюючою реплікою (реплікою-стимулом) в ході діалогічного мовленнєвого спілкування [Пудровська 2000, с. 8].

В ідіодискурсі Ф. С. Фіцджеральда представлені неконвенціональні оферативні ДА, які характеризуються тим, що послуга, яку мовець бажає надати адресату, мотивована щирим бажанням першого надати послугу другому. Вони реалізуються за допомогою спонукальних (імперативні оферативи), розповідних (декларативні оферативи) і питальних речень (інтерогативні оферативи), оперування якими зумовлює реакцію адресата на них: перші стимулюють згоду, другі і треті – відмову різних ступенів мітигації.

Преферентними для ідіодискурсу Ф. С. Фіцджеральда є ДА "**пропозиція**" і "**вимога**", які представляють собою профітивно орієнтовані звернення мовця до адресату.

ДА "**пропозиція**" направлений на взаємовигідну співпрацю, оскільки його телеологія полягає в отриманні користі і для суб'єкту, і для об'єкту: те, що пропонується увазі, не нав'язується адресату, а виноситься на обговорення, розгляд, дискусію [Приходько 2010, с. 6]. Засобами його вираження у Ф. С. Фіцджеральда є перформативи *offer, suggest, propose*, конвенціональні сталі вирази *why don't you, do you want, let's, would you like, how about* і неконвенціональні засоби, зумовлені ситуацією, при цьому перевага надається питальному реченню, яке матеріально співпадає з мовленнєвим актом квеситивом, реалізуючи дві іллокуції: первинну іллокутивну силу пропонування послуги та вторинну іллокутивну силу питання, обумовлену питальною формою висловлювання.

ДА "**вимога**", що є імперативним різновидом прохання, в ідіодискурсі Ф. С. Фіцджеральда є прямим і категоричним, що досягається за допомогою спонукальних окличних речень, які характеризуються відсутністю модифікаторів, пом'якшуючих іллокутивну силу вимоги: *Watch and wait and shut up!* [Fitzgerald 2011, p. 90].

ДА "**прохання**", який представляє собою звернення мовця до адресата з метою схилити його до надання певної послуги [Приходько 2010, с. 6], у Ф. С. Фіцджеральда реалізується за допомогою спонукальних, розповідних і питальних речень, оперування якими зумовлено статусно-рольовими характеристиками комунікантів. Перші превалюють у діалогах між родичами або близькими друзями і містять модифікатори, пом'якшуючі іллокутивну силу імперативу, зокрема шанобливі або ласкаві звертання до адресата і лексичні маркери ввічливості; другі, в яких засобами вираження прохання є перформативне дієслово *ask*, лексичні синоніми *request, need*, оптативні конструкції з *would like, want*, і треті, що включають в себе модальні дієслова *can, may*, – між знайомими. Наприклад, у реченні *I beg your pardon but Mr. Gatsby would like to speak to you alone* [Fitzgerald 2005, p. 55], в якому дворецький передає прохання Гетсбі його новому знайомому Ніку Каруею, оперування маркером ввічливості *I beg your pardon* у поєднанні з оптативною конструкцією, що містить *would like*, додає висловлювання офіційності та свідчить про високу комунікативну компетенцію мовця.

ДА "**умовляння**", які використовуються тоді, коли адресат не схильний відразу узяти повідомлювану інформацію на віру і діяти відповідно до цього [Кочкарова 1995, с. 3], в ідіодискурсі Ф. С. Фіцджеральда представляють собою імперативні оферативи, що містять

модифікатори, пом'якшуючі іллокутивну силу імперативу, зокрема шанобливі або ласкаві звертання до адресата і лексичні маркери ввічливості, та характеризуються наполегливістю. Їхня спрямованість на спонукання адресата до певної дії з метою отримання одно- або двосторонньої вигоди зумовлює широке використання дієслівних лексем ядерної зони, зокрема *persuade, convince, interest, promise*, і конвенціональних сталих виразів *why don't you, let's, come on*. Зокрема, у пасажі *Come back! Come back. Amory, dear, you aren't going, Amory! Come on, Amory, stick 'th us!* [Fitzgerald 2011, p. 105] оперування спонукальними реченнями, до складу яких входять повтори конвенціонального сталого виразу *Come back* і ласкаве звертання *dear*, сприяє стимулюванню зацікавленості у виконанні адресатом необхідної дії та свідчить про стурбованість мовця і його щире прагнення допомогти співрозмовнику.

Конформативні і нонконформативні ДА представляють собою реактивні мовленнєві дії, об'єднані ідеєю знання мовця про користь або шкоду у випадку прийняття оферативної ініціативи, що дозволяє йому реагувати позитивним або негативним волевиявленням. [Приходько 2010, с. 8].

ДА "згода" і "незгода", до яких відносяться мовні блоки, що відображають позитивну / негативну реакцію мовця на пропозиційну складову ініціальних мовленнєвих дій з епістемічним значенням [Приходько 2010, с. 9], у Ф. С. Фіцджеральда реалізуються експліцитно. Репертуар засобів їхньої вербальної упаковки є репрезентативним, що досягається за рахунок органічної взаємодії одиниць прямої, представлених перформативами *agree / disagree*, й непрямой номінації, зокрема *yes, all right, of course* і *no*.

Прямономінативні засоби вираження згоди і незгоди в ідіодискурсі Ф. С. Фіцджеральда функціонують незалежно або у поєднанні з емотивними модифікаторами *fervently, inanely, gently, enthusiastically, cheerfully, gravely, dryly, hastily, meekly*, виражаючи різні евалютивні й емотивні відтінки значень і ступені виконати ту або іншу дію, слідувати тій або іншій пораді, від готовності до внутрішнього опору. Зокрема, пасаж *"We will talk of this in the house"*. *Kaethe agreed meekly* [Fitzgerald 1995, p. 263] експліцитно мовленнєвий акт твердого запрошення або м'якого веління у формі неімперативного виразу, що зумовлює наявність у реактивній репліці прислівника *meekly*, який вказує на повний послух мовця.

Засоби непрямой номінації згоди і незгоди у Ф. С. Фіцджеральда використовуються сингулярно або супроводжуються особовими займенниками *I* або *you* у сполученні з допоміжними дієсловами у стверджувальній / заперечній формі, які входять до суб'єктно-предикатної основи і вживаються у часових формах *Present Indefinite* і *Future Indefinite*, функціонуючи як маркери епістемічної згоди / незгоди, підтвердження / не підтвердження інформації. Наприклад, у пасажі *I am careful. – No, you're not* [Fitzgerald 2005, p. 64] реактивний мовець у своїй відповіді на ініціальну репліку, в якій висловлюється думка відносно поведінки його співрозмовника, оперує лексемою *no* у поєднанні з анафоричним аналогом дієслова у заперечній формі, що допомагає йому констатувати свою незгоду.

ДА "відмова" є залежним, контекстно й ситуативно обумовленим мовленнєвим актом, спрямованим на здійснення психологічного контакту, в процесі якого встановлюється комунікативний пріоритет мовця [Одарчук 2004, с. 15]. Він є небажаною для адресата реакцією на пропонування послуги і належить до стратегій конфліктного дискурсу. Внаслідок цього у більшості випадків ДА "відмова" містить модифікатори (мітигатори), що послаблюють іллокутивну силу відмови. Залежно від кількості останніх виділяють чотири ступені мітигації: нульовий, яким характеризуються категоричні деклінативи, що не містять мітигаторів іллокутивної сили відмови; перший і другий, які передбачають наявність одного і двох мітигаторів; третій – трьох і більше [Пудровська 2000, с. 9].

В ідіодискурсі Ф. С. Фіцджеральда представлені конфліктноневластиві ДА відмови, що характеризуються відсутністю конфліктогена й невираженістю інтенційно-вольової упередженості продуцента відмови, що свідчить про їхню спрямованість на гармонізацію взаємодії. Їхній прагматичний простір представляють акти позитивного оцінного знака (запевнення, вдячності, вибачення), за допомогою яких пригнічується компонент способу

передачі змісту і забезпечується послаблення емоційної тональності взаємодії. Стратегічно вольові зусилля мовця спрямовані на мінімізацію нанесення моральної шкоди партнеру, збереження власного позитивного образу або поліпшення взаємин. З цією метою Ф. С. Фіцджеральд оперує засобами ядерної зони ДА відмови, представлених запереченнями, і непрямими номінативними засобами, які завдяки своїй здатності "підлащуватися" під будь-яку іллокутивну силу можуть варіювати відмову у широкій амплітуді тактик і стратегій, зокрема експліцитності й імпліцитності, мотивованості і немотивованості, делікатності і категоричності, ввічливості і неввічливості, сприяючи реалізації різних ступенів мітигації.

Ступінь мітигації відмови залежить від структурно-синтаксичної організації стимулу [Пудровська 2000, с. 10]. В ідіодискурсі С. Фіцджеральда імперативні і декларативні синтаксичні конструкції, які є прямою, досить категоричною формою реалізації стимулу, стимулюють переважно категоричні відмови або відмови першого (найслабшого) ступеня мітигації. При цьому інтерогативні оферативи, які виражають іллокутивну силу пропонування послуги пом'якшеним, непрямим засобом, стимулюють деклінативи усіх ступенів мітигації, пом'якшені за допомогою шанобливих або ласкавих звертань до адресата, висловлювань, які містять обґрунтування відмови, аргументований виклад її причини, та тих, які виражають подяку адресата за зроблену пропозицію. Наприклад, у *Won't you come in for lunch? – Thank you, Mr. Ferrenby, but I've got to get on* [Fitzgerald 2011, p. 262] реактивна репліка на інтерогативний офератив прийти на обід характеризується другим ступенем мітигації, що зумовлено наявністю висловлювання *thank you*, яке виражає подяку, і обґрунтування відмови.

ДА "схвалення" і "похвала" визначають як позитивно-оцінні експресивні синкретичні ДА, які регулюють міжособистісні відносини комунікантів [Шиленко 1987, с. 4]. Перший відрізняється, як правило, прямою формою реалізації, формулюється як реагуючий комунікативний хід, адресатом котрого завжди є співрозмовник, а об'єктами – неживі предмети, ідеї та явища. Другий, функціонуючи в діалогічному мовленні в якості ініціюючих або відповідних комунікативних ходів, може бути спрямованим як на співрозмовника, так і на відсутніх у комунікативному просторі людину / людей, моральні й інтелектуальні якості, вміння і вчинки, зовнішність і манери котрих є його об'єктами [Бигунова 2013, с. 3].

ДА "схвалення" і "похвала" С. Фіцджеральда характеризуються використанням прикметників позитивної оцінки, а також афективних, зокрема *good, fine, nice, wonderful, beautiful, great i lovely*, які входять до складу синтаксичних моделей *Prn / N + BE + (intens,) + Adj i Prn / N + BE + (intens,) + Adj + N*, що постають в еліптичній формі, сприяючи ускладненню деривації оцінного речення.

У ДА "схвалення" С. Фіцджеральда превалюють прикметники у звичайному ступені, експресивність яких посилюється за допомогою окличних речень. Наприклад, у *Why, this is wonderful!* [Fitzgerald 2013, p. 96] синтаксична інтенсифікація передає захват, який охопив героя при зустрічі зі знайомою.

ДА "похвала" у С. Фіцджеральда характеризується посиленням позитивної оцінки прикметників за допомогою прислівників-інтенсифікаторів *very, pretty, damn, quite, simply, perfectly, too* та оперування ними у вищому і найвищому ступені, що допомагає письменнику наголосити на унікальності, вищості окремої особистості у масовому суспільстві і сприяє актуалізації суб'єктного плану. Зокрема, у реченні *I think you're the most wonderful person I ever met* [Fitzgerald 1995, p. 57] наявність прикметника у вищій ступені *the most wonderful* створює в уяві реципієнта досконалий образ героя і передає всю силу почуттів мовця до адресата.

Зробити акцент на ставленні мовця до повідомлюваного, його почуттях до адресата С. Фіцджеральду вдається за допомогою синтаксичної моделі *Prn / N + V*, яка містить оцінні дієслова *like, love, adore, enjoy, admire, appreciate, respect*, частотність уживання яких залежить від типу ДА. Наприклад, у пасажі *And I like your looks and your dark old hair, and the way you go over the side of the rail when we come ashore. In fact, Curtis Carlyle, I like all the things you do when you're perfectly natural* [Fitzgerald 2013, p. 19], повтор оцінного дієслова

like сприяє унаочненню захоплення мовця адресатом, його вчинками і манерами, що робить їхню взаємодію гармонічнішою й ефективнішою.

Акузативні ДА (звинувачення, осуд, претензія, обурення, докір) представляють собою конфліктогенні ініціальні або реактивні мовленнєві блоки, телеологія котрих спрямована на спричинення шкоди позитивному "обличчю" співрозмовника – звинувачення його у порушенні будь-чого (моралі, традицій, норм), приписуванні йому будь-якої провинності, засудженні його вчинків [Приходько 2010, с. 12].

Ідіодискурс С. Фіцджеральда вирізняють контактні, моноадресантні акузативні ДА, іллокутивна формула яких безпосередньо співвідноситься з пропозиційним змістом висловлення, а об'єкт негативної оцінки й оцінний предикат виражено експліцитно.

Унікаючи перформативів і засобів, що відносяться до ядерних компонентів відповідного поля, акузативні ДА С. Фіцджеральда реалізуються за допомогою непрямонамативних одиниць із негативною аксіологією, зокрема емоційно-підсилювальних й оцінних слів – пейоративів *fool, coward, bastard, damn, selfish, spoiled, mad, stupid, cruel* й емоційних вигуків *oh, oh my God, oh Lord, for God's sake*, які входять до складу синтаксичних моделей *Pron / N + V / be + Adj + N; Adj + N!; V / Don't + V*, сприяючи нанесенню мовцем образи адресату і виходу його негативних емоцій. Наприклад, у пасажі ***The God Damn coward! He didn't even stop his car*** [Fitzgerald 2005, p. 151], в якому Том звинувачує Гетсбі у вбивстві Міртл, письменник оперує оцінним словом *coward* у поєднанні з емоційно-підсилювальним *God Damn*, що допомагає передати всеохоплююче почуття ненависті і невимовний жаль мовця, спричинений загибеллю його коханки.

Апологетивні ДА (виправдання, вибачення, прощення, покаяння) представляють собою реактивні мовленнєві дії, спрямовані на нейтралізацію дії акузативів. Вони складаються з двох когнітивно-комунікативних пластів: 1) визнання / невизнання мовцем своєї або чужої провини; 2) апелювання до раціональної сфери адресата з метою просвітити його про істинне підґрунтя вчинку, який виявився провинною [Корольов 2009, с. 196].

Ідіодискурс С. Фіцджеральда визначають ДА "**виправдання**", що має за мету досягнення перлокутивного ефекту шляхом зміни емоційного стану адресата внаслідок мовленнєвого впливу [Klein 1987, s. 19], і **вибачення**, яке визначається як гібридний мовленнєвий акт, що поєднує дві рівноправні домінуючі іллокуції – вираження мовцем психологічного стану провини (емотивна складова) та спонукування слухача до надання вибачення (спонукальна складова) [Буренко 2008, с. 5].

ДА "**виправдання**" в ідіодискурсі С. Фіцджеральда є інтровертивним, значеннєвою канвою якого є самовиправдання. Схиляючи адресата до розуміння і прощення, мовець у творах письменника вдається до аргументативної стратегії спілкування, яку він реалізує інтегрованим набором мовленнєвих тактик, зокрема виправданням дій, що спричинили конфліктну ситуацію, визнанням провини, пошуком суттєвого аргументу виправдання і спростуванням твердження співрозмовника, що втілюються в імперативних і декларативних реченнях, які містять непрямонамативні засоби.

ДА "**вибачення**" у С. Фіцджеральда представлений корегувальним підтипом, котрий, будучи реакцією на ретроспективну малефактивну дію, представлений такими прагмасемантичними різновидами як прохання про вибачення, номінація емоційного стану і виправдовування (аргументація). Мовні засоби їхньої реалізації формують відповідне прагматичне поле, домінантою якого є прямі мовленнєві акти, що містять перформативне дієслово (*apologize, beg pardon*) або імперативні речення з іллокутивними дієсловами вибачення (*Excuse me*), і непрямі полііллокутивні експліцитні розповідні речення з семами вибачення (*I'm sorry*), ступінь емотивності яких підвищується завдяки наявності широкого кола адвербіальних маркерів (*very, so, awfully, tremendously, mighty, frightfully*). Зокрема, у реченні ***My dear Mrs. St. Claire, I'm frightfully sorry to be late, but my maid but my uncle and I had to see a fella*** [Fitzgerald 2011, p. 10] мовець, вибачаючись за своє спізнання і надаючи пояснення щодо малефактивної дії, оперує шанобливим звертанням до адресата *my dear Mrs. St. Claire*, прикметником зі значенням вибачення у поєднанні з інтенсифікатором

frightfully sorry, що свідчить про визнання ним своєї провини і бажання досягти змін у психологічній тональності його стосунків із співрозмовником.

Дидактичні ДА (порада, повчання, натякання) є ініціальними мовленнєвими діями, які містять сугестивний компонент – вказівку адресату, як діяти. Їхня телеологія має бенефактивну основу, що передбачає зміну стану справ на краще [Приходько 2010, с. 16].

ДА "порада" є директивом, що характеризується обов'язковими (бенефактивна спрямованість на адресата-реципієнта поради, незалежність комунікантів, зацікавленість адресата у виконанні спонукуваної дії) й факультативними диференційними ознаками (спрямованість спонукання на користь мовця, залежність адресата від мовця, зацікавленість мовця у виконанні рекомендованої дії), гармонійне поєднання яких є запорукою бенефактивності рекомендованої дії й доцільності надання поради [Наумук 2010, с. 16].

Нав'язлива, неделікатна, категорична порада може бути кваліфікована як **повчання**, що представляє собою дидактив, котрий характеризується додатковими прагматичними значеннями, пов'язаними з уявленнями мовця про відповідність / невідповідність виконання поради інтересам адресата [Приходько 2010, с. 17].

В ідіодискурсі С. Фіцджеральда представлені непрямі ДА **"порада"** і **"повчання"**, ознакою яких є невідповідність їхнього оформлення й семантики їхній іллокутивній силі. Серед мовних засобів їхнього вираження преферентними для письменника є розповідні речення з модальними дієсловами *can, may, will, might, must, have to, shall, be to, should, ought to* й імперативні, які супроводжуються аргументативним компонентом в епіфоричній позиції, спрямованим на подолання аксіологічного дисонансу між комунікантами і пов'язаним із досягненням мовцем бажаного перлокутивного ефекту. Наприклад, у пасажі ***Dear, don't think of getting out of bed yet. I've always suspected that early rising in early life makes one nervous*** [Fitzgerald 2011, р. 6] наполеглива рекомендація люблячої матері сину, підкріплена інформацією з її власного досвіду, реалізується С. Фіцджеральдом за допомогою імперативного речення, яке містить ласкаве звертання до адресата, у поєднанні з прихованою аргументацією в епіфоричній позиції, що допомагає письменнику передати щире бажання жінки утримати свою дитину від вчинків, котрі можуть їй зашкодити.

ДА "натякання", що є імпліцитним мовленнєвим актом, дискурсивно-мовленнєвою взаємодією мовця й адресата, критеріальними ознаками якої є обов'язкова реалізація імпліцитної пропозиції та інтендованість, тобто наявність у мовця перлокутивної мети вплинути на адресата таким чином, щоб той вивів імпліцитну пропозицію [Белозьорова 2007, с. 3], в ідіодискурсі С. Фіцджеральда реалізується за допомогою елементів експліцитної пропозиції, вербально представленими морфологічними (дейктичні елементи: особові, безособові, неозначено-особові займенники, прислівники часу і місця) і синтаксичними (модальні оператори, парцельовані та еліптичні структури) мовними засобами, пресупозиції і нульової пропозиції (вигуки, що викликають у адресата активацію імпліцитної пропозиції, еліптичні структури, зокрема апосіопезис). Зокрема, у пасажі ***I'm going to make a big request of you today, so I thought you ought to know something about me. You'll hear about it this afternoon*** [Fitzgerald 2005, р. 72] мовець оперує особовим займенником *it*, прислівниками часу *today, this afternoon* і прикметником з іменником *a big request*, що допомагає йому лише натякнути про послугу, наголосити на її значущості для нього, не зазначаючи, що саме адресант повинен буде зробити.

Висновки. В ідіодискурсі С. Фіцджеральда простежується залежність між структурно-синтаксичною організацією репліки-стимулу і репліки-реакції, яка виявляється в тому, що імперативні речення стимулюють згоду, декларативні й інтерогативні – відмову різних ступенів мітигації, пом'якшену за допомогою шанобливих або ласкавих звертань до адресата, висловлювань, які містять обґрунтування відмови, аргументований виклад її причини або виражають подяку адресата за зроблену пропозицію, що сприяє мінімізації нанесення моральної шкоди партнеру, збереженню власного позитивного образу і поліпшенню взаємин.

Репертуар засобів вербальної упаковки ДА у С. Фіцджеральда є репрезентативним, що досягається за рахунок органічної взаємодії одиниць прямої й непрямої номінації, які

функціонують сингулярно або у поєднанні з емотивними модифікаторами, що уможлиблює надання більш повної естетично значущої інформації та увиразнення суб'єктивного ставлення мовця до об'єкту висловлювання.

Визначною рисою прагматичного простору ДА у С. Фіцджеральда є позитивний оцінний знак, за допомогою якого пригнічується компонент способу передачі змісту і забезпечується послаблення емоційної тональності взаємодії, що свідчить про настанову американського суспільства першої половини ХХ ст. загалом і ідіодискурсу письменника зокрема на гармонізацію взаємин між комунікантами, яка на рівні передачі змісту контролюється принципом кооперації, а на рівні здійснення соціальної взаємодії – принципом ввічливості.

Здійснений у роботі аналіз системи ДА у С. Фіцджеральда з урахуванням когнітивних і прагматичних аспектів відкриває **перспективи подальших досліджень** лінгвокогнітивної своєрідності ідіодискурсу письменника, зокрема композиційно-мовленнєвої організації його текстової матерії, що сприятиме визначенню його місця і ролі в соціокультурному просторі США загалом і американській літературній традиції зокрема.

Література

- Белозьорова О.М. Дискурсивні властивості мовленнєвого акту натякання (на матеріалі сучасної німецької мови): автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.04 "Германські мови" / О.М. Белозьорова. – Харків, 2007. – 20 с. Бигунова Н.А. Критерій прямої / косвенної форми реалізації оценок актов положительной оценки (на матеріалі англоязычного художественного дискурса) / Н.А. Бигунова // Записки з романо-германської філології. – Одеса : Фенікс, 2013. – Вип. 1 (30). – С. 11-16. Буренко Т.М. Когнітивно-прагматичні характеристики мовленнєвого акту "вибачення" в англомовному дискурсі XVI-XXI століть: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.04 "Германські мови" / Т.М. Буренко. – Харків, 2008. – 20 с. Корольов І.Р. Комунікативна ситуація "виправдання": прагматичний та лінгвокультурний виміри: монографія / І.Р. Корольов. – К.: ВПЦ "Київський університет", 2009. – 223 с. Кочкарова З.К. Средства выражения и диалогическая организация речевых актов убеждения-доказательства истинности и убеждения-побуждения к действию (на матеріалі немецкого языка): автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.04 "Германские языки" / З.К. Кочкарова. – Воронеж, 1995. – 16 с. Наумук О.В. Когнітивні та прагматичні характеристики порад у сучасній англійській мові: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.04 "Германські мови" / О.В. Наумук. – Донецьк, 2010. – 20 с. Одарчук Н.А. Семантика та прагматика висловлень відмови в англомовному художньому дискурсі: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.04 "Германські мови" / Н.А. Одарчук. – К., 2004. – 20 с. Павленко Л.В. Дискурсивний акт підхоплення в англійському діалогічному мовленні (на матеріалі сучасної художньої прози): автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.04 "Германські мови" / Л.В. Павленко. – Одеса, 2011. – 20 с. Приходько А.Н. Дискурсивные акты: Прагмасемантика и прагматипология / А.Н. Приходько // Когниция, коммуникация, дискурс. Междунар. сб. научн. тр. – Харьков : ХНУ, 2010. – Вып. 1. – С. 101-122. Пудровська Т.М. Мовленнєві акти оффератив і деклінатив у системі мовлення (на матеріалі сучасної англійської мови): автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.04 "Германські мови" / Т.М. Пудровська. – Харків, 2000. – 18 с. Шиленко Р.В. Семантика и прагматика высказываний, регулирующих межличностные отношения: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.04 "Германские языки" / Р.В. Шиленко. – Саратов, 1987. – 16 с. Fitzgerald F.S. Flappers and Philosophers / F.S. Fitzgerald. – London : Urban Romantics, 2013. – 188 p. Fitzgerald F.S. Tender is the Night / F.S. Fitzgerald. – England : Wordsworth Cl., 1995. – 459 p. Fitzgerald F.S. The Great Gatsby / F.S. Fitzgerald. – England : Macmillan Publishers Limited, 2005. – 193 p. Fitzgerald F.S. This Side of Paradise / F.S. Fitzgerald. – England : Wordsworth Cl., 2011. – 269 p. Klein J. Die konklusiven Sprechhandlungen. Studien zur Pragmatik, Semantik und Lexik von Begründen, Erklären-warum, Folgen und Rechtfertigen / Josef Klein. – Tübingen : Niemeyer, 1987. – 246 S.

УДК 811.112.2'42:82-32

ЧЕРЕДНИЧЕНКО В. П.

(Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського)

ПРЯМА І НЕПРЯМА МОВА ЯК ЗАСОБИ ПЕРЕДАЧІ ЧУЖОЇ МОВИ (НА МАТЕРІАЛІ НІМЕЦЬКОМОВНОЇ НОВЕЛИ)

У статті проведено аналіз засобів передачі чужої мови. На матеріалі німецькомовної новели розглянуто пряму і непряму мову як засоби передачі чужої мови. Проаналізовано модифікації непрямої мови, встановлено їх основні ознаки.

Ключові слова: непряма мова, новела, предметно-аналітична модифікація, пряма мова, словесно-аналітична модифікація, чужа мова.

Чередниченко В. П. Прямая и косвенная речь как средства передачи чужой речи (на материале немецкоязычной новеллы). В статье проведен анализ средств передачи чужой речи. На материале немецкоязычной новеллы рассмотрены прямая и косвенная речь как средства передачи чужой речи. Проанализированы модификации непрямої речи, установлены их основные признаки.